

Kunnskapsdepartementet
Postboks 8119 Dep
0032 OSLO

Oslo, 2015-01-16

Atferdssenterets høringsuttalelse – barnehagenes arbeid med dokumentasjon og vurdering

Vi viser til Kunnskapsdepartementets høringsbrev av 17. november 2014 med forslag til endringer i barnehageloven og tilhørende forskrifter. Atferdssenteret–Unirand har kommentarer knyttet til enkelte forhold i kapittel 6 om «Forslag om presisering av lovhjemmel for barnehagenes arbeid med dokumentasjon og vurdering». Kommentarene knytter seg i hovedsak til nytten av slikt arbeid.

Departementet foreslår en endring i lovteksten slik at den skal lyde: «Barnehagens pedagogiske arbeid skal dokumenteres og vurderes for å sikre at tilbudet er tilrettelagt barnegruppen og det enkelte barn. Barnehagene kan behandle de opplysninger som er nødvendige for å gi det enkelte barn et tilrettelagt pedagogisk tilbud i tråd med barnehageloven og forskrift om rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (rammeplanen).». (Høringsnotatet s. 32).

Bakgrunnen for lovforslaget er behovet for å synliggjøre barnehagens innhold og arbeidsmåter, i tillegg til barnas trivsel, læringsprosesser og utvikling. Dette er blant annet en forutsetning for å oppdage og følge opp barn med særlig behov for hjelp og støtte. For at hvert barn skal få gode utviklingsmuligheter, framheves det at det må foreligge et felles utgangspunkt som barnehageansatte har tilgang til og som danner et grunnlag for å planlegge det videre arbeidet. Det innebærer blant annet å observere og vurdere. Både i NOU 1992:17 og rammeplanen av 1995 (Q-0903 B) slås det fast at observasjon, dokumentasjon og vurdering av barnehagens arbeid og enkeltbarn er en forutsetning for virksomheten. Dokumentasjon gir også foreldre og andre samarbeidsparter innsyn og kunnskap om det som foregår i barnehagen. Barnehagen må derfor vurdere barnas trivsel, interesser, kunnskap og kompetanse på ulike områder, sosiale ferdigheter, samhandling med andre og barnas utvikling over tid.

**NORSK SENTER
FOR STUDIER
AV PROBLEMATFERD
OG INNOVATIV PRAKSIS**

Atferdssenteret mener at vurderinger av enkeltbarn i barnehagen er en nødvendig forutsetning for tidlig avdekking og innsats overfor de med behov for særskilt hjelp og støtte. Slike vurderinger er også viktige for å kunne følge med på trivsel over tid, støtte i utviklingen av gode relasjoner, og for å tilrettelegge det pedagogiske miljøet og aktiviteter ut fra enkeltbarns interesser, kunnskaper og ferdigheter. Gjennom observasjon og vurdering får personalet kunnskap om hvordan barn opplever barnehagens innhold og aktiviteter, som igjen danner grunnlag for å kommunisere med de foresatte om barnas trivsel, mestring og utvikling. Våre begrunnelser for dette utdypes i det følgende.

Mangfold som utfordring for barnehagen

Barnehagen har som målsetting å inkludere alle barn, uavhengig av sosial bakgrunn og funksjonsnivå, og skal bidra til at barn utvikler og utnytter sitt potensial ut fra egne forutsetninger. Problemet kan imidlertid være at barn med behov for ekstra støtte ikke oppdages og dermed ikke får den hjelpen de har behov for. Det er heller ikke like lett for alle barn å bli inkludert. Ytterhus (2002) fant i sin studie at: «Barn med tydelig tegn på funksjonsnedsettelse ble i større grad gjenstand for omsorg og solidaritet fra andre barn. Barn uten slike tydelige kjennetegn var imidlertid mer utsatt i den sosiale dynamikken som i alminnelighet preger samvær mellom barnehagebarn» (s. 47).

Norsk forskning bekrefter at de fleste barna både trives godt, har mange venner og synes barnehagen er et fint sted å være (Meld. St. 24, 2012–2013). Det er likevel om lag ti prosent som trives dårlig, og dette gjelder særlig gutter. At en liten andel barn ikke trives i barnehagen, bekreftes også i Folkehelseinstituttets landsdekkende Mor–Barn-studie (MoBa). Ifølge barnehagepersonalet var det fire prosent av femåringene som ikke fant seg til rette i barnehagen, mens åtte prosent hadde dårlig selvtillit og vansker med å hevde seg i barnegruppen. Om lag 20 prosent manglet dessuten en venn å leke med til daglig (Vartun mfl., 2012; Lekhal mfl., 2013).

Stortingsmeldingen om framtidens barnehage (Meld. St. 24, 2012–2013) slår fast at relasjoner og samhandling mellom barna og mellom barn og voksne er viktig for barnas trivsel, men også at det er store variasjoner i de ansattes kunnskaper om barns medvirkning og samhandling med andre. Selv om de fleste barna opplever at de voksne ser og anerkjenner dem og at de er oppmerksomme på meningene deres, så er det noen som ikke trives. Mistrivsel oppstår gjerne når voksne kjefter og har dårlig tid, når barn ikke føler seg sett, når de selv eller andre blir plaget eller når de må delta i aktiviteter selv om de ikke vil (Bratterud mfl., 2012). I en norsk undersøkelse av 1284 barn svarte halvparten at de ble ertet, og seks av ti styrere oppga at mobbing av og til forekom mens én av ti mente det forekom jevnlig (Nordahl, 2012).

Selv om barn er formelt inkludert i barnehagen, er ikke alle sosialt integrert i barnegruppen, og det er heller ikke alle som trives. Mange trenger derfor individuell hjelp og støtte for å utvikle den kompetanse og de mestringsferdighetene som de trenger for å kunne bidra sosialt og bli akseptert av de andre barna.

Barn med særlige behov i barnehagen

«Barn med behov for særskilt hjelp og støtte» eller «barn med nedsatt funksjonsevne» er fellesbetegnelser for barn som av ulike årsaker har behov for oppfølging. *St.meld. nr. 41 (2008–2009) om Kvalitet i barnehagen* viste til at i alt 5,5 prosent av alle barn i barnehagen i 2008 (14 400 barn) hadde plass på grunn av nedsatt funksjonsevne eller særlige behov. Tall fra SSB viste at 2,3 % av barn som gikk i barnehage i 2011 mottok spesialpedagogisk hjelp. I den norske MoBa-studien rapporterte foreldre eller pedagogiske ledere at over 23 % av barna hadde vansker, helseproblem, sykdom eller var henvist til spesialist ved 5 år (FHI, 2014).

Tallene illustrerer at det i barnehagen finnes en betydelig andel sårbare barn som kan trenge ekstra oppmerksomhet, hjelp og oppfølging. Brenna-utvalget (NOU 2010:8) viste til at barn med forsinket språkutvikling, med et annet morsmål enn norsk, barn med nedsatt funksjonsevne, med motoriske problemer, og barn som kommer fra en vanskelig familie-situasjon, ofte har behov for særskilt oppfølging og tilrettelegging, både sosialt, pedagogisk, psykologisk og fysisk. For at tilbudet til disse barna skal kunne være treffsikre, må de bygge på en grundig kartlegging av situasjonen til den enkelte.

Underrapportering til barnevern og psykisk helsevern

Mens andelen saker meldt til barnevernet om barn under opplæringspliktig alder har økt fra 8 prosent i 2007 til 13 prosent i 2011 (SSB Barnevernsstatistikk, 2011), så er denne aldersgruppen fremdeles underrepresentert med de alvorlige følger dette kan få for deres videre utviklingsmuligheter. Det er et klart inntrykk at barnehagene i liten grad oppdager og reagerer på barns *psykiske problemer*, og at dette først skjer når barna ikke synes å tilpasse seg skolesituasjonen (NOU 2009:18). Holdningen om at «barn vokser det av seg», ser fortsatt ut til å være utbredt. Dette bekreftes blant annet i evalueringen av opptrappingsplanen for psykisk helse (Helsedirektoratet, 2010): «Barn og ungdom i skolealder har fortsatt høyere dekningsgrad enn førskolebarn» (s. 5). Selv om vekstraten i behandling var størst for barn i alderen 0–5 år (10 %), var det bare 1,1 prosent som fikk behandling i denne aldersgruppen, mot 5,1 prosent i aldersgruppen 6–12 år og 7,8 prosent blant ungdom.

Unngå kategorisering av barn – funksjonsprofiler heller enn diagnoser

Departementet ønsker ikke en dokumentasjons- og vurderingspraksis som snevert kategoriserer det enkelte barns utvikling eller danner utgangspunkt for sortering, og minner om at variasjoner i barns utviklingsløp er normalt. Slik praksis er heller ikke et mål i seg selv, men er ment å gi personalet et nødvendig grunnlag for arbeidet med å tilrettelegge både for det enkelte barn og for barnegruppen. Atferdssenteret støtter dette synspunktet og vil samtidig understreke at kartlegging gir et situasjonsbilde som med gode marginer for individuelle variasjoner sier noe om barns utviklingsstatus på et gitt tidspunkt, med de begrensninger og muligheter dette åpner for.

Tidlige problemer kan være et uttrykk for moderate tempoforskjeller i vekst og modning hos førskolebarn. MoBa-studien ved Folkehelseinstituttet viste for eksempel at 5 prosent av barna ifølge mødrene hadde forsinket språkutvikling ved treårsalder, men at omtrent

halvparten av disse tok igjen sine jevnaldrende i løpet av et par år (Schjølberg mfl., 2008). For den resterende halvparten kan forsinket språkutvikling imidlertid utgjøre en risiko for utvikling av flere problemer, både fordi kommunikasjon med andre barn og voksne blir vanskelig og fordi risikoen for tilleggsvansker i form av mangelfull læring innenfor andre utviklingsområder, øker. Nytteverdien av et felles begrepsapparat blant barnehageansatte for å kartlegge og vurdere barns funksjonsnivå, fremmer raskere iverksetting av tiltak og luker vekk de som ikke trenger ekstra hjelp og støtte.

Tidlig identifikasjon og forebyggende innsats

Barnehagen har en sentral oppgave både når det gjelder å oppdage barns vansker og med hensyn til å igangsette forebyggende innsats for å hindre at barn utvikler problemer (Meld. St. 24, 2012–2013). Det forutsetter at personalet har den nødvendige kompetansen til å finne fram til barn med utviklingsforsinkelser eller som befinner seg i utsatte livssituasjoner og bidra til at de får nødvendig hjelp. Om tidlig intervensjon overfor sårbare barn og barn i risiko skal kunne bli en realitet, må en først kunne identifisere disse barna.

Tidlig intervensjon forutsetter et bredt anlagt kartleggingsperspektiv der en identifiserer fysiske og kognitive så vel som sosiale og emosjonelle funksjonsproblemer hos barn. Nasjonalt råd for prioriteringer i helsevesenet (2003) framhevet at alle instanser som møter barnebefolkningen i sin praksis må styrkes for å lette identifiseringen av psykiske problemer, herunder svangerskaps- og fødselsomsorgen, helsestasjoner, fastleger, barnehager og skoler. Dersom barnehager mangler gode kartleggingsrutiner, er det en fare for at risikoutsatte barn ikke fanges opp i tide og at problemene derfor øker i omfang og styrke.

Kombinasjon av kartlegging og faglig skjønn

Resultater fra kartlegging i barnehagen må suppleres med de ansattes faglige skjønn for å danne grunnlag for tilpassede tilbud. Det kan derfor være en kunstig motsetning å sette systematisk kartlegging opp mot skjønn – og vi vil understreke at kartleggingsresultater alltid må vurderes i en større faglig og sosial sammenheng for å gi mening og danne grunnlag for tiltak. Samtidig vil vi advare mot en praksis der individuell identifikasjon og vurdering kun bygger på faglig skjønn. Dette kan lett føre til skjevheter og tilfeldigheter med hensyn til *hvem* som får oppmerksomhet, *hva* som observeres eller registreres, og *hva* som gjøres for å løse eventuelle problemer. Det mangler per i dag studier som direkte sammenligner bruk av skjønn med standardisert kartleggingsverktøy. Det er imidlertid mye som tyder på at ensidig bruk av skjønn medfører underrapportering og skjevrekuttering med hensyn til hvem som får hjelp og oppfølging i tide.

Et bredt kartleggingsperspektiv

Mye av diskusjonen om kartlegging i barnehagene har spesifikt handlet om barns språkferdigheter og forsinket språkutvikling. Vi er enige med departementet når kartlegging på dette området framheves som nødvendig fordi arbeidet med å støtte barns språkutvikling er en av barnehagens kjerneoppgaver og plikter. Departementet understreker imidlertid at dette bare er én av flere lovpålagte oppgaver som skal følges opp gjennom dokumentasjon og vurdering. Atferdssenteret støtter dette og mener det er behov for et bredt anlagt

kartleggingsperspektiv, der en fokuserer på barnas trivsel, atferd, sosiale og emosjonelle funksjonsnivå, samt barns samspill med barn og voksne, i tillegg til språk.

Nasjonale, forskningsbaserte retningslinjer

Departementet foreslår at barnehageeier selv skal bestemme hvordan barna skal observeres og følges opp. Atferdssenteret tviler på at dette er en god løsning. Vi mener det vil være svært vanskelig for den enkelte barnehageeier på forhånd å vurdere omfang og innhold av kartleggingen, og hvor relevante og nyttige ulike kartleggingsmetoder vil være for bestemte formål. Dette vil kunne få tilfeldige og uheldige utfall avhengig av hvem barnehageeier rådfører seg med. Utvikling og bruk av kartleggingsverktøy og rutiner knyttet til praktisk gjennomføring bør etter vår vurdering være kunnskapsbasert og bygge på forskning som dokumenterer instrumentenes reliabilitet og validitet. Vi anbefaler derfor at det utarbeides nasjonale forskningsbaserte retningslinjer for bruk og evaluering av kartleggingsverktøy i barnehagene.

Avsluttende kommentar

Hensikten med kartlegging i barnehagen bør etter vår vurdering være: 1) å identifisere barn som trenger hjelp så tidlig som mulig, 2) å avdekke funksjonelle sammenhenger mellom atferd og miljø og legge grunnlag for beslutninger om tiltak og 3) å bidra til at kartleggingens omfang tilpasses barns funksjonsnivå, og hvor omfattende og alvorlige eventuelle problemer er.

En viktig målsetting er å identifisere barn som trenger mer oppmerksomhet, og dermed bidra til at hjelp og støtte kommer så tidlig som mulig. Tidlig intervensjon i førskolealder har blant annet vist seg å være blant de mest virksomme hjelpetiltakene for barn med atferdsproblemer, men også for barn med lærevansker, funksjonshemninger og psykiske helseproblemer. Det handler om å kartlegge og intervenere så tidlig som mulig for å unngå at problemene blir omfattende og fastlåste som dermed hindrer videre mestring og positiv utvikling.

Vi vil også understreke at kartleggingsresultater alltid må vurderes i en faglig og sosial sammenheng for å gi mening og danne grunnlag for tiltak, og at det bør utarbeides nasjonale, forskningsbaserte retningslinjer for bruk av kartleggingsverktøy i barnehager.

Med vennlig hilsen

Terje Ogden

(sign)

Forskningsdirektør – Atferdssenteret-Unirand

REFERANSER:

Bratterud, Å., Sandseter, E. B. H., & Seland, M. (2012). *Barns trivsel og medvirkning i barnehagen. Barn, foreldre og ansattes perspektiver*. Rapport 21:2012, Trondheim, Barnevernets Utviklingscenter Midt-Norge, NTNU og DMMH.

FHI (2014). Sammenhenger mellom barnehagekvalitet og barns fungering ved 5 år. Resultater fra den norske mor-barn-undersøkelsen. Rapport 2014: 1. Oslo: Folkehelseinstituttet.

Helsedirektoratet (2010). Barn og unge i det psykiske helsevernet ett år etter opptrappingsplanen. Rapport IS-0293, Oslo, Helsedirektoratet.

Lekhal, R. (2013). The relationship between children's attendance in Norwegian childcare centers and language and behavioral development during early childhood. Avhandling for ph.d.-graden. (siteret fra Meld. St. 24, 2012–2013).

Meld. St. 24 (2012–2013). *Framtidens barnehage*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Meld. St. 41 (2008–2009). *Kvalitet i barnehagen*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Nordahl, T. (2012). Kvalitet i barnehager vurdert ut fra resultater fra spørreundersøkelsene. I A–K. Sunnevåg (red.), *Barnehagen som læringsmiljø og danningsarena*. Hamar: Høgskolen i Hedmark. (siteret fra Meld. St. 24, 2012–2013).

Norges offentlige utredninger (NOU 1992:17) *Rammeplan for barnehagen*. Barne- og familiedepartementet.

Norges offentlige utredninger (NOU 2009:10) *Fordelingsutvalget*. Oslo: Finansdepartementet.

Norges offentlige utredninger (NOU 2009:18) *Rett til læring*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Norges offentlige utredninger (NOU 2010:8). *Med forskertrang og lekelyst. Systematisk pedagogisk tilbud til alle førskolebarn*. Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Rammeplan for barnehagen (2006). Oslo: Kunnskapsdepartementet.

Schjølberg, S., Lekhal, R., Wang, M., Zambrana, I., Mathiesen, K., Magnus, P., & Roth, C. (2008). *Forsinket språkutvikling. En oversikt basert på Den norske mor og barn-undersøkelsen*. Rapport 2008:10, Oslo: Folkehelseinstituttet.

Vartun, M., Helland, S. S., Wang, M. V., Lekhal, R., & Schjølberg, S. (2012). *En barnehage preget av kompetanse og trivsel*. Første steg nr. 3:2012. Oslo: Utdanningsforbundet.

Ytterhus, B. (2002). *Sosialt samvær mellom barn. Inklusjon og eksklusjon i barnehagen*. Oslo: Abstrakt forlag.